

Tudor SĂLĂGEAN

REPERE PENTRU O ISTORIE A FRANCMASONERIEI ÎN TRANSILVANIA ÎN EPOCA MODERNĂ

Societatea transilvăneană a dezvoltat secole de-a rândul forme de organizare care o pregăteau pentru receptarea francmasoneriei în secolul al XVIII-lea. Breslele transilvănene, care au reprezentat un element definitoriu al vieții urbane a acestei provincii până în secolul al XIX-lea, au oferit francmasoneriei, și în Transilvania, o sursă directă de inspirație pentru organizarea atelierelor acesteia. Breslele transilvănene foloseau încă din evul mediu o parte a simbolurilor utilizate mai târziu în francmasonerie, iar masonii au preluat, în mare parte, și modul de interpretare a acestora. Organizarea breslelor (denumite, de altfel, și *loji*) o va inspira pe cea a francmasoneriei, ierarhia acestora fiind constituită din ucenici, calfe și maeștri. Sistemul de relații din cadrul breslelor a inspirat, cu certitudine, organizarea lojilor masonice „*speculative*”. Chiar dacă se aflau la crepusculul existenței lor, breslele transilvănene lăsau în urmă o istorie îndelungată, caracterizată printr-un rol esențial în istoria economică a Transilvaniei și, de asemenea, printr-o participare consistentă la administrarea orașelor și prin influențarea politicii generale a principatului. De asemenea, clasa politică transilvăneană a receptat, în evul mediu și în epoca modernă, atât influențe și forme organizatorice specifice ordinilor cavalierești europene, cât și ideologii derivate din spiritul Reformei religioase europene și a tradiției ezoterice occidentale, care i-au facilitat acomodarea cu principiile și reperele ideologice ale francmasoneriei, așa cum se manifestau acestea în secolul al XVIII-lea. Se poate afirma, prin urmare, că Transilvania oferea, la mijlocul secolului al XVIII-lea, un teren extrem de favorabil pentru începerea activității francmasoneriei.

Francmasoneria transilvăneană este, însă, un produs al Epocii Luminilor, fiind introdusă atât prin intermediul trupelor imperiale prezente în provincie și a lojilor militare create în garnizoanele acestora, cât și prin inițierea directă, în lojile din capitala imperială, a unora dintre reprezentanții de frunte ai aristocrației ardelenene. Cea dintâi personalitate a provinciei atrasă către masonerie, la 19 septembrie 1742 (la doar două zile după înființarea primei loji vieneze, „*Aux Trois Canons*”) a fost contele Gabriel Bethlen, devenit ulterior președintele Cancelariei Aulice a Transilvaniei¹. În aceeași perioadă de expansiune a masoneriei în Austria și Boemia, desfășurată sub influența discretă a lui Frederic al II-lea al Prusiei, au fost inițiați și alți reprezentanți ai aristocrației transilvănene, între care frații Ladislau și Ioan Kemény, dar și, la 7 martie 1743, Samuel von Brukenthal, viitorul guvernator al Transilvaniei². Prin influența directă a acestuia, masoneria a găsit cel mai fertil teren de manifestare în Sibiul german, reședința preferată a armatei și administrației imperiale din Transilvania.

La 15 mai 1767 opt tineri reveniți de la studiile universitare din Germania, în frunte cu Simon Friedrich von Baussnern, au întemeiat în secret loja „Sf. Andrei la cele trei frunze de nufăr” (St. Andreas

¹ Lisa Fischer, *Edenul de dincolo de codri. Samuel von Brukenthal: politician, colecționar, francmason la Sibiu/Hermannstadt*, Sibiu, 2007, p. 21.

² *Ibidem*.

zu den drei Seeblättern)³. Von Bausnern luase legătura, la Dresda, cu francmasoneria templieră patronată de baronul von Hundt, care îi acordase patenta în baza căreia a fost întemeiată loja sibiană. Ceilalți membri fondatori ai acesteia erau: *Johann Georg Eckhardt*, născut în 1740 la Sebeș; *Thomas Filtsch*, născut în anul 1740 la Sibiu; *Johann Hammer*, născut în 1740 la Sibiu; *Johann Christian Schmidt*, medic, născut la Sighișoara în 1739; *Lukas baron von Hermannsfed*, născut în 1741 la Cristian/Sibiu; medicul *Michael Gottlieb Neustädter* și *Johann Michael Linzing*, născut în 1740 la Sibiu. Aceștia l-au inițiat în primele trei grade masonice pe registratorul *Johann Michael von Ahlefeld*, născut în 1736 la Sibiu⁴.

Primii 9 ani de activitate ai lojii s-au desfășurat sub semnul prudenței și discreției, nefiind realizate alte inițieri. După anul 1776, activitatea lojii a luat o amploare mai mare. Până în decembrie 1785, când loja și-a sistat activitatea pentru câteva luni, pentru a se reorganiza în conformitate cu ordinul împăratului Iosif al II-lea (din 11 decembrie 1785), au avut loc 54 de inițieri de noi membri, între care tipograful Martin Hochmeister cel Bătrân, Carl von Brukenenthal (fratele guvernatorului), Bedeus-Scharberg ș.a. Perioada de maximă înflorire a lojii s-a înregistrat după reluarea activității acesteia, în 1786. Până în anul 1790 au fost realizate 106 de inițieri de noi membri și 85 de avansări în rândurile acestora.

Reorganizarea din 1785 a însemnat centralizarea aparentă și formală a întregii activități masonice la Sibiu, fapt care a dus și la transferul în această a unei părți a patrimoniului lojii „Cele trei turnuri” din Brașov. Aceasta este, probabil, explicația faptului că o serie de obiecte masonice aflate astăzi în patrimoniul Muzeului Național Brukenenthal poartă însemnele lojii brașovene⁵.

Lista membrilor inițiați sau afiliați, întocmită pentru perioada cât loja a activat la Sibiu (1767-1790), cuprinde numele a 276 de frați masoni: 147 catolici, 73 evanghelici, 8 ortodocși, 2 unitarieni. Dintre aceștia, doar 77 erau născuți în localități din Transilvania, cei mai mulți la Sibiu (35), și Brașov (14). Printre membrii lojii sibiene s-au numărat: medicul oculist român *Ioan Piuaru Molnar*, născut la Sadu în 1749, primul profesor universitar român din Transilvania și medicul curant al baronului Brukenenthal; principele *Alexandru Moruzi*; *Martin Hochmeister cel Bătrân*, primar al Sibiului, tipograf și om de cultură, fondatorul primei biblioteci publice sibiene și a primului teatru german din Transilvania; *Martin von Hochmeister cel Tânăr* (fiul precedentului), magistrat, editor și tipograf; *Andreas von Reissenfels*, fondator de orfeline și cămine pentru văduve; *Samuel Hahnemann*, medic personal și bibliotecar al baronului Samuel von Brukenenthal, fondator al unei discipline farmaceutice revoluționare pentru acea epocă: homeopatia; *Franz Müller von Reichenstein*, superintendent al minelor, furnalelor și salinelor din Transilvania, cel care a descoperit, în laboratorul său din Sibiu, un element chimic necunoscut până atunci: telurul; *Phillipp Collignon*, patronul hotelului „Împăratul Romanilor”, denumit astfel de el însuși în cinstea împăratului Iosif al II-lea, care i-a fost oaspete în 1781; *Giovanni Galaratti*, cel care a introdus în Transilvania cultura

³ Despre activitatea lojei v. T. Șindilariu, *Ein Ansatz zur Überwindung ständischer Segregation und ein Impuls für die Historiographie Siebenbürgens: Die Freimaurerloge „St. Andreas zu den drei Seeblättern” in Hermannstadt*, în „Zeitschrift für internationale Freimaurer-Forschung”, 8 (2006), pp. 32-44; Idem, *Karrierestart und Freimaurerei bei Samuel von Brukenenthal. Eine offene Frage der Brukenenthalforschung*, în „Transilvania” (2004), Tom 1, pp. 44-47; Idem, *Rolul francmasoneriei în începuturile carierei lui Samuel von Brukenenthal. O necunoscută în biografia sa*, în Daniel Nazare, Ruxandra Nazare, Bogdan Florin Popovici (ed.), „In honorem Gernot Nussbächer”, Brașov, 2005, pp. 309-313; Idem, *O încercare de a depăși segregarea pe stări a societății și un impuls pentru istoriografia critică a Transilvaniei. Loja francmasonică „St. Andreas zu den drei Seeblättern” din Sibiu*, în T. Sălăgean, M. Eppel (ed.), „Masoneria în Transilvania. Repere istorice”, ed. a II-a, Cluj-Napoca, 2009, pp. 32-46; Mihaela Cosma, *Iluminism și masonerie la sași. Proiectul primului cabinet de lectură din Transilvania*, în T. Sălăgean, M. Eppel (ed.), *Masoneria în Transilvania. Repere istorice*, ed. a II-a, Cluj-Napoca, 2009, pp. 47-53; E. Krivanec *Freimaurerei in Siebenbürgen im 18. Jahrhundert*, Viena, 1978, pp. 33-40; Lisa Fischer, *op. cit.*, pp. 48-66.

⁴ Mariana Daneș, *Colecția de însemne masonice a muzeului Brukenenthal*, în T. Sălăgean, M. Eppel (ed.), *Masoneria în Transilvania. Repere istorice*, ed. a II-a, Cluj-Napoca, 2009, p. 275.

⁵ Mariana Daneș, M. Eppel, *Obiecte, decorații și însemne masonice din Transilvania sec. XVIII-XX. Colecția Muzeului Național Brukenenthal, Sibiu*, în T. Sălăgean, M. Eppel (ed.), „Masoneria în Transilvania. Repere istorice”, ed. a II-a, Cluj-Napoca, 2009, pp. 281-289.

viermilor de mătase; *Johann Valentin Günther*, fost secretar de cabinet al împăratului; *Johann Karl Eder*, istoric, și mulți alții⁶.

Ceremonialul primirii în loja sibiană a fost sumar descris de Samuel Hahnemann, fondatorul homeopatiei: „*Primirea în lojă era făcută într-o încăpere întunecată, drapată în negru. În interiorul acesteia se afla o masă pe care erau plasate instrumente matematice, o veioză și un plan arhitectural. Alături se afla o coloană de care atârnav două schelete și un cap de mort...*”⁷. Reuniunile lojii se desfășurau după un ritual sever, în cadrul căruia ucenicii și companionii erau obligați să respecte o disciplină strictă.

Printre marile personalități ale masoneriei transilvănene din această perioadă s-au numărat atât baronul Samuel von Brukenthal, guvernator al Transilvaniei între 1777 și 1787, cât și succesorul său în funcție, contele Gheorghe Bánffy, guvernator al Transilvaniei între 1787 și 1822. În 1779, Gheorghe Bánffy era deja mare maestru deputat al lojii sibiene, al treilea demnitar în ierarhia acesteia. Câțiva ani mai târziu, în 1782, Gheorghe Bánffy devenea președintele Capitlului Provincial al Transilvaniei, cea mai importantă structură masonică a provinciei.

De pe această poziție, Bánffy a sprijinit înființarea, în 1782, a primei loji clujene⁸, aflată sub conducerea baronului Francisc Fritsky Fekete. Printre membrii acesteia se numărau atât reprezentanți ai înaltei aristocrații, cum erau baronul Farkas Bánffy, contele Adam Teleki, contele János Esterházy, contele G. Bethlen, contele Ladislau Teleki, baronul Anton Domokos, cât și intelectuali de prestigiu, între care dramaturgul și animatorul cultural György Aranka, pianistul Johann N. Schneider, profesorul de filosofie Jozsef Pákay, matematicianul Pál Sipos sau poetul János Gyöngyössi. Activitatea culturală promovată de-a lungul timpului de membrii lojii clujene a fost una remarcabilă. György Aranka a susținut înființarea primului teatru permanent din Cluj (1792), găzduit în impozantul palat al familiei Rhedey, din piața centrală a orașului. A fost înființată o „Societate pentru cultivarea limbii” și o „Societate de editare a manuscriselor”. Contele Gheorghe Bánffy este cel care a ridicat cel mai important palat al Clujului, palatul Bánffy (în prezent Muzeul de Artă). Este posibil ca arhitectul Johann Eberhardt Blaumann (1733-1786), constructorul palatului Bánffy din Cluj, dar și a turnului bisericii franciscanilor minoriți (în prezent Catedrala greco-catolică „Schimbarea la Față”, de pe str. Eroilor) să fi fost de asemenea mason. Contele Adam Teleki, un alt component al lojii clujene, a finanțat, la rândul său, construcția reședinței sale de pe strada Lupilor (în prezent Mihail Kogălniceanu), cunoscută sub numele de palatul Teleki.

Masoneria includea, în această perioadă, o bună parte a elitei sociale și intelectuale a societății transilvănene. Apetența conducătorilor masoneriei față de transformarea și modernizarea societății se înscrie în climatul specific epocii iosefine, în care împăratul însuși descinde în mijlocul supușilor săi, iar oamenii de condiție modestă pătrund în saloanele aristocratice sau chiar la curtea imperială. Un astfel de exemplu a fost Horea, conducătorul răscoalei românilor din Munții Apuseni din 1784-1785, ale cărui legături oculte cu personaje influente din cercul apropiaților curții imperiale au fost puse recent în lumină de istoricul Ioan Chindriș⁹. Potrivit acestuia, legătura dintre Horea și curtea vieneză a fost asigurată de un francmason notoriu al acestei epoci, Ignatius Born, geolog și mineralog originar din Alba Iulia, unul dintre apropiații împăratului Iosif al II-lea. În casa lui Ignatius Born din Viena activa un cenaclu savanților și artiștilor adepți ai reformelor iosefine, printre care se număra și gravorul Jakab Adam, autorul unor cunoscute portrete ale lui Horea și Cloșca. Chiar dacă este imposibil de demonstrat, pe baza datelor existente, că Horea ar fi fost mason, legăturile sale cu cele mai

⁶ Mariana Daneș, *Colecția de însemne masonice a muzeului Brukenthal*, pp. 277-278.

⁷ *Ibidem*, p. 277.

⁸ T. Sălăgean, *Repere pentru o istorie a francmasoneriei clujene în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea*, în T. Sălăgean, M. Eppel (ed.), „Masoneria în Transilvania. Repere istorice”, ed. a II-a, Cluj-Napoca, 2009, pp. 93-97.

⁹ I. Chindriș, *Horea și masoneria?*, în T. Sălăgean, M. Eppel (ed.), „Masoneria în Transilvania. Repere istorice”, ed. a II-a, Cluj-Napoca, 2009, pp. 54-59.

influențe cercuri masonice din Transilvania și din Viena sunt, astăzi, din ce în ce mai greu de contestat.

În 1790, moartea lui Iosif al II-lea și urcarea pe tron a împăratului Leopold al II-lea, profund ostil masoneriei, au avut drept consecință sistarea activității lojii „Sf. Andrei la cele trei frunze de nufăr” sistare ce se dorea a fi una temporară, până la obținerea aprobării de funcționare a lojii de către noul suveran. O asemenea aprobare nu a mai fost însă acordată niciodată. Dimpotrivă, prin ordinul imperial din 6 iulie 1795, francmasoneria a fost interzisă pe întreg teritoriul Imperiului Habsburgic, așadar și în Transilvania. Ulterior, interdicția a luat o formă radicală, funcționarii imperiali despre care se aflase că aderaseră la francmasonerie fiind concediați. În aceste condiții, frații au menținut legăturile dintre ei în condiții de semilegalitate, sub paravanul diferitor societăți literare și culturale, reușind în acest fel să păstreze coeziunea mișcării, care, odată cu răspândirea ideologiei revoluționare franceze, va intra, în prima jumătate a secolului al XIX-lea, într-o nouă etapă din evoluția ei.

După intrarea în adormire a Lojii Sf. Andreas din Sibiu (20 martie 1790), și interzicerea activităților masonice pe teritoriul imperiului (1795), francmasoneria transilvăneană a intrat în mod oficial în adormire pentru o lungă perioadă de timp. Informațiile bibliografice și arhivistice referitoare la intervalul cronologic cuprins între 1790 și 1867 sunt, în consecință, extrem de precare.

Prima parte a acestui interval ne oferă însă suficiente exemple de solidaritate masonică, care demonstrează că nici edictele imperiale, nici persecuțiile autorităților nu reușiseră să anihileze spiritul „*Frăției*”. Unul dintre cei mai importanți sprijinitori ai masonilor din întreaga Transilvanie a fost însuși guvernatorul provinciei, contele Gheorghe Bánffy. Acesta i-a adăpostit la Cluj, acolo unde se transferase reședința Guberniului, pe mulți dintre „*frații*” săi sibieni. Extrem de interesantă a fost, în această perioadă, colaborarea guvernatorului cu medicul oculist român Ioan Piuariu-Molnar, inițiat în loja sibiană încă din 1781, căruia i-a asigurat, chiar din anul 1790, obținerea unui post de profesor la Colegiul Academic din Cluj. Cu un an înainte, în 1789, Gheorghe Bánffy susținuse inițiativa lui Piuariu-Molnar de a publica o gazetă destinată țăranilor români din Transilvania. Împrejurările obiective din imperiu nu au făcut însă posibilă materializarea acestei inițiative, cu toate că ea fusese bine primită de către împăratul Iosif al II-lea. În 1793, Piuariu-Molnar va încerca să reactualizeze această inițiativă, însă nici de această dată proiectul nu a putut fi materializat.

Ioan Piuariu-Molnar a continuat să se bucure de întregul sprijin al lui Bánffy și după 1791, în pofida implicării sale active în redactarea și tipărirea faimoasei charte a drepturilor neamului românesc din Transilvania, *Supplex Libellus Valachorum*. Piuariu-Molnar a fost, de altfel, unul dintre editorii *Supplex*-ului, pe care l-a tipărit în tipografia „*fratelui*” Martin Hochmeister, având însă grijă să treacă pe pagina de titlu, ca loc fictiv de apariție a volumului, orașul Iași. Acesta a fost unul dintre motivele pentru care Dieta nobiliară de la Cluj, din anul 1791, a cerut pedepsirea lui Martin Hochmeister, acuzat de a-i fi instigat pe români împotriva „*stăpânilor firești*” ai țării.

Conexiunile între frații clujeni și sibieni erau însă cu mult mai ample. Alături de reprezentanții aristocrației, membrii comunității germane din Cluj, negustori, meșteșugari, artiști sau intelectuali, erau atrași de idealurile promovate de la Sibiu, principalul centru de propagare a ideilor masonice în Transilvania. Tipograful și editorul sibian Martin Hochmeister cel Tânăr, care primise inițierea masonică de la o vârstă fragedă, deținea una dintre cele două tipografii existente în Cluj (cealaltă fiind a Colegiului Reformat) și, de asemenea, cea mai mare librărie a orașului. Printre masoni – sau apropiați ai acestora – trebuie amintit tapițerul Tauffer, cel care a ridicat casa Tauffer din Piața Muzeului. Familia germană Tauffer, venită în Transilvania la chemarea guvernatorului Samuel von Brukenthal, s-a stabilit la Cluj în 1790, după intrarea în adormire a lojii sibiene. Intrați sub protecția contelui Gheorghe Bánffy, Taufferii au deschis în reședința lor clujeană un salon frecventat de

așa-numiții „*iosefniști*”, susținători ai politicii reformatoare a fostului împărat Iosif al II-lea. În casa Tauffer a fost de altfel găzduit și Ioan Piuriu-Molnar.

După efervescența înregistrată în preajma anului 1800, masoneria din Cluj a intrat într-o îndelungată perioadă de inactivitate, punctată doar de evenimentele din perioada revoluției de la 1848-1849. Unele dintre personalitățile acestei revoluții, între care trebuie amintit generalul polonez Iosif Bem sau revoluționarul român Nicolae Bălcescu, aflați în trecere prin orașul de la poalele Feleacului, au aparținut cu certitudine masoneriei. În această perioadă, francmasoneria transilvăneană a revenit la aspirațiile sale revoluționare și la statutul său de societate secretă.

În ceea ce privește perioada revoluției de la 1848, un foarte bun exemplu al dificultăților întâmpinate de istorici în reconstituirea acesteia ne este oferit de laboriosul studiu al istoricului clujean Gelu Neamțu, care a depus un magistral și ingenios efort interpretativ pentru a identifica în documentele epocii argumente în favoarea apartenenței la francmasonerie a lui Simion Bărnuțiu, unul dintre cei mai importanți lideri ai revoluției românilor transilvăneni¹⁰. În final, însă, dovada indubitabilă în acest caz îi este oferită istoricului doar de *Tabela de onoare* a Suveranului Sanctuar Român din Memphis-Misraim, publicată de I.T. Ulic în numărul 9-10 din 1923 al revistei *Paza*, în care Simion Bărnuțiu este menționat, în anul 1856, în calitatea de membru al unei loji masonice la Iași.

Despre o perioadă propice afirmării lojilor masonice în Transilvania se poate însă vorbi abia după înlăturarea regimului neoabsolutist, cadrul legal al funcționării acestora fiind oferit de un ordin guvernamental care asigura libera funcționare a diverselor asociații și societăți. Încă înainte de această dată, însă, la 30 ianuarie 1870, luase deja ființă Marea Lojă Simbolică a Ungariei (a Sfântului Ioan), prima organizație masonică federală de pe teritoriul Ungariei, aceasta fiind urmată, la 22 iulie 1873, de constituirea Marelui Orient al Ungariei. Unificarea celor două mari loji a avut loc pe data de 21 martie 1886, din fuziunea lor rezultând Marea Lojă Simbolică Maghiară, al cărei prim mare maestru, Ferenc Pulszky, a fost succedat în anul 1893 de György Joannovics, reputat om politic și fost mare maestru al Marelui Orient. În acest nou cadru organizatoric, numărul lojilor de pe teritoriul Ungariei a crescut, până în 1914, la 80, 12 dintre acestea funcționând în Transilvania. După discuții îndelungate, Marea Lojă Simbolică Maghiară a decis să adopte ritul Schroeder, o variantă simplificată a ritului englez care fusese adoptată de Marea Lojă Provincială a Saxoniei Inferioare încă din anul 1801 și care se fusese preluată apoi, cu unele modificări, de o mare parte a lojilor provinciale din Germania¹¹. Creatorul acestui rit, Friedrich Ludwig Schroeder, considera că francmasoneria se corupsese datorită multiplicării luxuriante a gradelor, și a impus revenirea la simplitatea inițială a ritului britanic prin reducerea numărului de grade la cele trei inițiale.

Adoptarea acestui rit simplificat a subliniat una dintre caracteristicile activității masonice din Ungaria și Transilvania în această perioadă: implicarea substanțială în activități sociale și filantropice, înființarea și gestionarea unor instituții caritabile care s-au dovedit, de multe ori, mai bine organizate și mai eficiente decât oricare alte instituții de profil¹².

Nici în Transilvania și în părțile sale vestice francmasonii nu au așteptat decretul din 1873 pentru a se organiza. Astfel, cea dintâi lojă bănățeană, „Cei trei crini albi” (*Három Fehér Liliom*) s-a înființat încă din anul 1869, iar în ianuarie 1871 a publicat primul număr al primului ziar masonic de pe întregul teritoriu al Ungariei de atunci, intitulat „Union”, al cărui director era chiar maestrul venerabil al lojei timișorene¹³. Atelierul a funcționat fără întreruperi până în anul 1892, însă și-a încetat în mod

¹⁰ G. Neamțu, *A fost sau nu Simion Bărnuțiu francmason la 1848?*, în T. Sălăgean, M. Eppel, „Masoneria în Transilvania. Repere istorice”, Cluj-Napoca, 2009, pp. 98-111.

¹¹ A. Varga, *Dincolo de zidul suspiciunilor. Francmasoneria maghiară: trecut, prezent, viitor*, în T. Sălăgean, M. Eppel (ed.), „Masoneria în Transilvania. Repere istorice”, Cluj-Napoca, 2009, p. 80.

¹² D. Berezniaik, *Francmasoneria în Europa de est*, București, Editura Nemira, 1994, p. 93.

¹³ A. Varga, *op. cit.*, p. 81.

surprinzător activitatea într-o perioadă în care alte centre masonice din Transilvania, Banat și părțile vestice se aflau în plină ascensiune¹⁴. În aceeași perioadă (1870-1871) au apărut, la Arad, lojile „Széchenyi” și „Fraternitas”, cea dintâi afiliată Marii Loje a Sfântului Ioan, iar cea de-a doua Marelui Orient al Ungariei¹⁵. Cele două loji s-au concurat reciproc, între ele manifestându-se o rivalitate locală care transpunea în teritoriu relațiile dintre cele două organizații masonice naționale. Activitatea publică a celor două loji a constat în organizarea de activități caritabile și educaționale, însă rațiunile economice le-au obligat pe ambele să își încheie activitatea la un deceniu de la înființare. Cu toate acestea, la Arad, a rămas un nucleu alcătuit din 7 oameni care au jurat solemn în fața reprezentantului Marii Loji Simbolice a Ungariei că nu vor renunța la practicarea artei regale. Cei șapte membri s-au reunit anual timp de 7 ani, între 1881 și 1888, până la reluarea activității francmasonice regulate în orașul de la vărsarea Mureșului¹⁶.

În obediența Marii Loji Ioanite s-au mai înființat lojile „Petőfi” din Aradul Nou (1870), „Concordia” din Lipova (1872), „Glückauf” din Oravița (1873), „Regele Ladislau” din Oradea (1876), „Tisza” din Sighetul Marmației (1877)¹⁷ și, după anul 1877, se va reconstitui loja „Cele Trei Turnuri” din Brașov¹⁸. O lojă în subordinea Marelui Orient al Ungariei, a cărei activitate a fost puțin cunoscută până acum, a funcționat după 1871 la Gherla, ea intrând însă în adormire după mai puțin de un deceniu de existență¹⁹.

Dintre acestea, loja orădeană, a cărei activitate ar merita o atenție specială din partea cercetătorilor, are marele merit de a fi transmis lumina masonică celor mai mulți dintre frații care vor reconstitui, la 14 noiembrie 1886, Loja Unio din Cluj²⁰. Aceasta se va afirma, până la începutul secolului următor, ca cea mai numeroasă și mai reprezentativă de pe teritoriul Transilvaniei, reînființarea sa fiindu-i datorată avocatului Albert Deáky, cel care a fost și primul ei maestru venerabil. Albert Deáky primise inițierea masonică cu câțiva ani mai devreme, într-o lojă din Budapesta. Ceilalți șase membri fondatori ai lojii au fost Carol Haller, profesor universitar, Eduard Herczog, inginer, I. Incze, avocat, Ludovic Kacsogh, secretar la Calea Ferată și I. Kovács, directorul Băncii de asigurări Gresham.

Între 1886 și 1889, întrunirile lojii Unio s-au desfășurat în locuința lui Albert Deáky, situată în centrul Clujului, pe strada Kossuth (în prezent 21 Decembrie). În 1889, loja clujeană Unio a început să se extindă către alte orașe ale Transilvaniei. În colecțiile Muzeului Național de Istorie a Transilvaniei sunt păstrate câteva piese legate de activitatea lojei clujene: colanul de Venerabil al Lojii Unio, cu o somptuoasă panglică albastră din mătase, pe care este brodat simbolul lojii; un etui din piele maron cu închizătoare de aramă pentru păstrarea decorului masonic, pe care este inscripționat numele lui Albert Deáky; o decorație masonică acordată lui Albert Deáky de Marea Lojă Simbolică a Ungariei, însemne și medalii de asiduitate.

Templul lojii Unio din Cluj – cea dintâi clădire din Transilvania construită cu această destinație – a fost inaugurat la 21 Decembrie 1889, ziua solstițiului de iarnă. Aceasta a fost prima clădire a unui templu masonic din Transilvania construită anume cu această destinație. Loja Unio a avut, în general, un program progresist, susținând modernizarea sistemului educațional, înființarea societăților

¹⁴ A. Varga, *Biserică, stat și franc-masonerie în Banat și Ungaria (1848-1889)*, Cluj, 2008, vol. I, p. 25.

¹⁵ A. Martin, *Aspecte ale masoneriei arădene la sfârșitul de sec. XIX și început de sec. XX*, Arad, 2003, p. 54.

¹⁶ M. Eppel, A. Martin, *Loja „Fraternitas” din Arad în primii ani de existență*, în T. Sălăgean, M. Eppel (ed.), „Masoneria în Transilvania. Repere istorice”, Cluj-Napoca, 2009, pp. 124-132.

¹⁷ A. Varga, *Biserică, stat și franc-masonerie*, I, p. 24.

¹⁸ H. Nestorescu-Bălcești, *Ordinul masonic român*, București, 1993, p. 99.

¹⁹ M. Eppel, T. Sălăgean, *Contribuții la istoria francmasoneriei gherlene în secolul al XIX-lea*, conferință prezentată la Gherla în iulie 2009.

²⁰ T. Sălăgean, *Repere pentru o istorie a francmasoneriei clujene în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea*, în T. Sălăgean, M. Eppel (ed.), „Masoneria în Transilvania. Repere istorice”, Cluj-Napoca, 2009, pp. 95-97.

teatrale, organizarea de spectacole teatrale pentru tineret. Loja a contribuit la organizarea unor școli libere pentru muncitori, dar și pentru tinerele mame.

În anul 1888, nouă foști membri ai lojilor „Széchenyi”, „Fraternitas” și „Félvidek” din Arad au luat inițiativa constituirii unei noi loji, denumite „Concordia”²¹, aflată sub obediența Marii Loji Simbolice a Ungariei, care lucra în primele trei grade din ritul ioanit. În anii 1890-1891, loja s-a implicat în construcția unui orfelinat și a unei cantine a săracilor, în colaborare cu Fundația Feminină de Binefacere, organizație paramasonică evreiască condusă de baroneasa Neumann. În anii următori, loja „Concordia” a contribuit la înființarea a numeroase instituții caritabile. Aceștia au fost preocupați de strângerea fondurilor pentru construirea unui templu propriu, care va fi inaugurat în anul 1905. Loji feminine încep să fie și ele semnalate în această perioadă, la Lipova (1897), Arad, Petroșani, și în alte localități transilvănene. Activitatea acestora s-a remarcat în special prin acțiunile caritabile desfășurate, printr-o intensă implicare în activitățile cu caracter educațional și, de asemenea, prin propaganda desfășurată în vederea implicării femeilor în viața societății și acordarea dreptului de vot.

În ceea ce îi privește pe românii transilvăneni, prezența lor în lojile apărute în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea era, potrivit datelor de care dispunem, una pur simbolică. Este însă posibilă existența unor legături între membrii de vază ai comunității românești transilvănene și lojile masonice din România acelor vremi. Cel puțin la Brașov, în arhiva Muzeului „Casa Mureșenilor”, sunt păstrate două numere din anul 1883 ale revistei „Triunghiul”, editată de Marea Lojă Națională din România în primii ani după constituirea sa, ambele având înscris pe coperta 1 numele lui Aurel Mureșianu²². Nu este, de altfel, imposibil ca în familia Mureșenilor să fi existat chiar o tradiție legată de apartenența la francmasonerie. Potrivit interpretării lui Gelu Neamțu²³, anumite elemente din corespondența purtată în cursul anului 1848 între fruntașii revoluționari Simion Bărnuțiu și Iacob Mureșianu ar putea sugera apartenența amândurora la francmasonerie, devenind, astfel, cu atât mai explicabil interesul manifestat de Aurel Mureșianu față de inițiativele de dincolo de Carpați. Nu avem informații similare despre alte localități transilvănene cu o viață culturală românească activă, însă trebuie menționat faptul că cercetările în această direcție se află într-un stadiu incipient.

Nu vom încheia această scurtă prezentare fără a constata existența a patru perioade distincte în istoria francmasoneriei transilvănene din epoca modernă: a) cea din ultimele decenii ale secolului al XVIII-lea, de afirmare a francmasoneriei de influență iluministă; b) prelungirile acesteia din primele decenii ale secolului al XIX-lea, în tradițiile francmasoneriei iluministe au fost continuate prin dezvoltarea societăților și instituțiilor culturale; c) etapa societăților secrete revoluționare de la mijlocul secolului, care a culminat prin revoluția de la 1848-1849; d) etapa de dezvoltare accelerată din ultimele trei decenii ale secolului, în care idealurile revoluționare au fost adaptate noului cadru legal și realităților sociale ale epocii, iar lojile masonice au devenit, în cea mai mare parte a lor, factori activi ai transformării societății în spiritul principiilor libertății, egalității și fraternității.

* Conferință susținută la Muzeul „Casa Mureșenilor” Brașov, în 3 decembrie 2009.

²¹ A. Martin, *Aspecte ale masoneriei în România. Cazul Aradului*, în T. Sălăgean, M. Eppel (ed.), „Masoneria în Transilvania. Repere istorice”, Cluj-Napoca, 2009, pp. 117-123.

²² Este vorba despre numerele 11 și 12 din 1883, potrivit informațiilor oferite de doamna Marinela Barna de la Muzeul „Casa Mureșenilor”, căreia îi mulțumim și pe această cale.

²³ G. Neamțu, *op. cit.*, pp. 100-101.

References for the history of Freemasonry in Transylvania in the modern era
Abstract

The article explores the history of Freemasonry in modern Transylvania, identifying four distinct periods in its evolution: a) the last decades of the eighteenth century, the appearance of the Masonic Lodges under the influence of European Enlightenment, b) the first decades of the nineteenth century, when the Enlightenment traditions were continued by the development of cultural societies and institutions, c) the activity of the revolutionary secret societies of the mid-19th-century, which climaxed with the Revolution from 1848-1849, d) a phase of accelerated growth in the last three decades of the 19th century, when the revolutionary ideals were adapted to the new legal and social realities of the era and the Masonic lodges became active factors in the transformation of Transylvanian society in the spirit of the principles of liberty, equality and fraternity.